

Διδάσκουσα: Ζωή Διονυσίου

Εργασία στο μάθημα: Πτυχιακό II

**Η εφαρμογή και η επίδραση μουσικών δραστηριοτήτων σε
ανήλικους πρόσφυγες**

Εύη Νεοκλέους
E-mail: n_evie@hotmail.com
Ιούνιος 2019
M2008054

Περιεχόμενα

Εισαγωγή

Κεφάλαιο 1

1. Ασυνόδευτος ανήλικος και κοινωνικό πλαίσιο	
1.1 Άνθρωποι σε κίνηση	3
1.2 Χαρακτηριστικά ασυνόδευτου ανήλικου	4
1.3 Κοινωνική ένταξη και δυσκολίες προσαρμογής στην χώρα ένταξης	5
1.4 Τραύμα: Οι συνέπειες του στη ζωή και την εκπαίδευση των ασυνόδευτων ανήλικων	6
2. Θετικές επιδράσεις της μουσικής στην ψυχοσύνθεση των ανηλίκων προσφύγων	7
2.1 Μουσική και Μετανάστευση	8
2.1.2 Μουσικές δραστηριότητες σε άτομα με προσφυγικό υπόβαθρο. Παρουσίαση προγραμμάτων και καλών πρακτικών	9
3. Η χρήση της μουσικής με σκοπό την ομαλότερη ένταξη ανηλίκων προσφύγων στις χώρες υποδοχής	
3.1 Παλαιστίνη (Μουσική της κοινότητας): Μουσικές δραστηριότητες και μαρτυρίες διδασκόντων	13
3.2 Μουσικά προγράμματα βοηθούν νέους πρόσφυγες να προσαρμοστούν στην κοινωνία του Καναδά	14
3.3 Πρόγραμμα Music Haven	15

Κεφάλαιο 2

Μεθοδολογία

1.1 Οργανισμός “Hope for Children” CRC Policy Center	16
1.1.1 Κοινωνικό Πρόγραμμα Sistema Cyprus και ενσωμάτωση μέσω μουσικής	16
1.1.2 Καταγραφή αναφορών ανηλίκων και λειτουργών	18

Κεφάλαιο 3

Αποτελέσματα	20
Συμπεράσματα	20
Βιβλιογραφία	21

Εισαγωγή

Σύμφωνα με έρευνες της Ύπατης Αρμοστείας τεράστιος αριθμός προσφύγων καταφτάνουν στην Ευρώπη λόγω της εμπόλεμης κατάστασης αλλά και πολλών άλλων συνθηκών που επικρατούν στις χώρες τους που δεν τους καθιστούν ασφαλής (https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean#_ga=2.35165795.315425963.1560452763-1872125908.1560452763). Οι δυσκολίες και οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν κατά την άφιξή τους σε μια άγνωστη γι' αυτούς χώρα είναι πολλές, οι διαδικασίες πολύπλοκες όπως και οι κοινωνικές, πολιτιστικές και γλωσσικές διαφορές με τη χώρα εισδοχής. Οι ξαφνικές αλλαγές, οι τραυματικές εμπειρίες και η ανάγκη για προσαρμογή σε ένα νέο περιβάλλον δυσχεραίνει την κατάστασή τους. Πολλές προσπάθειες έχουν γίνει κατά καιρούς από τις χώρες εισδοχής για την ενσωμάτωση των προσφύγων.

Πιο κάτω θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα βιβλιογραφικής έρευνας αναφορικά με την προσπάθεια ένταξης των προσφύγων μέσω της χρήσης της μουσικής με διάφορους τρόπους και ο τρόπος επίδρασης. Θα δοθούν παραδείγματα από δραστηριότητες σε χώρους συγκέντρωσης προσφύγων όπου χρησιμοποιήθηκε η μουσική ως μέσο προσέγγισης και ένταξης καθώς και τα αποτελέσματα. Στη συνέχεια θα εξεταστεί η προσέγγιση που χρησιμοποιείται από επαγγελματίες μουσικούς σε Παιδικές Στέγες του Οργανισμού "Hope For Children" CRC Policy Center στην Κύπρο, όπου φιλοξενούνται ασυνόδευτοι ανήλικοι.

1.1 Άνθρωποι σε κίνηση

Το φαινόμενο των ανθρώπων σε κίνηση γίνεται ολοένα και πιο συχνό στις μέρες μας. Συγκεκριμένα το 2016, 362,000 πρόσφυγες ρίσκαραν την ζωή τους διασχίζοντας την Μεσόγειο κατευθυνόμενοι στην Ευρώπη και περίπου 105,000 το 2017. Ενώ η καταγραφή στατιστικών που έγινε για το 2019 έδειξε ότι μέχρι τον Ιούνιο έφτασαν στην Ευρώπη 30,121 πρόσφυγες με το 23,5% να είναι παιδιά ενώ 539 αγνοούνται. (https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean#_ga=2.35165795.315425963.1560452763-1872125908.1560452763).

Ο διεθνώς αποδεκτός ορισμός του «πρόσφυγα» που περιέχεται στη σύμβαση της Γενεύης για τους πρόσφυγες, η οποία εγκρίθηκε στη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (1951), δηλώνει ως πρόσφυγα ένα πρόσωπο που βρίσκεται εκτός της χώρας όπου έχει την ιθαγένεια ή τη συνήθη διαμονή του. Υπάρχει επίσης δικαιολογημένος φόβος δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, ένταξης σε συγκεκριμένη κοινωνική ή πολιτική ομάδα και δεν είναι σε θέση ή δεν επιθυμεί να επωφεληθεί από την προστασία της χώρας αυτής ή να επιστρέψει φόβου προσωπικής δίωξης (UNHCR 1993: 6).

Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, οι πρόσφυγες παγκοσμίως είναι περίπου 25,4 εκατομμύρια. Τα παιδιά ορίζονται ως η πιο ευάλωτη ομάδα προσφύγων και αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 50% του συνόλου (<https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>). Συχνά απομακρύνονται από τις οικογένειες τους και στερούνται εκπαίδευσης. Τα παιδιά πρόσφυγες συγκαταλέγονται σε μια ειδική κατηγορία όσον αφορά την εκπαίδευσή τους. Η ξαφνική αλλαγή στη ζωή τους λόγω της μετάβασής τους σε μια ξένη χώρα και η ανάγκη για προσαρμογή σε ένα νέο περιβάλλον δυσχεραίνει την κατάστασή τους.

1.2 Χαρακτηριστικά ασυνόδευτου ανήλικου

Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Αμερική αντιμετωπίζουν την πρόκληση ενός αυξανόμενου αριθμού ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων και μεταναστών. Αυτά τα παιδιά έχουν συχνά δει και αντιμετωπίσει σοβαρά τραυματικά γεγονότα πριν και κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους σε μια ξένη χώρα.

Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, ως ασυνόδευτος ανήλικος αιτών άσυλο ορίζεται ένα πρόσωπο κάτω από την ηλικία των δεκαοχτώ ετών (ή της ηλικίας ενηλικίωσής κατά το δίκαιο της χώρας) το οποίο δεν συνοδεύεται από τους γονείς του, από επίτροπο, ή από άλλο ενήλικο που σύμφωνα με τον νόμο ή το έθιμο είναι υπεύθυνος για την επιμέλειά του και αιτείται να υπαχθεί στο καθεστώς του πρόσφυγα στη χώρα ασύλου (Δημητροπούλου & Παπαγεωργίου, 2008). Περίπου το ήμισυ του παγκόσμιου πληθυσμού προσφύγων είναι παιδιά και έφηβοι ηλικίας κάτω των 18 ετών (UNHCR, 2004) και μια σημαντική ομάδα από αυτούς είναι ασυνόδευτοι, οι ανήλικοι οι οποίοι χωρίζονται από τους γονείς τους ή από τον πρωταρχικό τους φροντιστή (SCEP, 2004).

Πριν την φυγή τους από τον τόπο διαμονής, πολλά ανεπιθύμητα συμβάντα σηματοδότησαν τη ζωή τους που τα εξανάγκασαν να εγκαταλείψουν το σπίτι τους. Οι λόγοι για τους οποίους παιδιά και έφηβοι καταφθάνουν σε μια χώρα ως ασυνόδευτοι ποικίλουν. Μερικά παιδιά αποστέλλονται σε άλλη χώρα από τα μέλη της οικογένειας για να προετοιμάσουν το δρόμο για την υπόλοιπη οικογένεια. Σε περιπτώσεις που η χώρα βρίσκεται σε εμπόλεμη κατάσταση και τα παιδιά απειλούνται από συμμορίες και οργανωμένους εγκληματίες ή τους εξαναγκάζουν σε στρατολόγηση, τότε μέλη της οικογένειας φυγαδεύουν το παιδί σε άλλη Ευρωπαϊκή χώρα. Άλλα χωρίζονται από τους γονείς τους κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, άλλα πωλούνται από τις οικογένειές τους, κάποια είναι ορφανά ή παιδιά του δρόμου (Fazel et al., 2012). Το ταξίδι για έναν ασυνόδευτο ανήλικο είναι η αρχή μιας περιόδου πολλών κινδύνων και μεγάλης αβεβαιότητας. Τα παιδιά ταξιδεύουν συχνά για εβδομάδες ή μήνες, διακινδυνεύοντας τη ζωή τους. Κατά την διάρκεια του ταξιδιού παρατηρείται ότι τα παιδιά συχνά τυγχάνουν εκμετάλλευσης από τους διακινητές οι οποίοι τους μεταφέρουν παράνομα στον προορισμό τους (UNHCR, 2009) ή σε άλλη χώρα με αποτέλεσμα η ψυχολογική τους κατάσταση να επιβαρύνεται.

Επιπλέον, καλούνται να ενσωματωθούν σε ένα διαφορετικό πολιτισμό, δεν έχουν κανένα κοινωνικό δίκτυο και υπάρχει και το γλωσσικό εμπόδιο. Φτάνοντας σε μια ξένη χώρα ξεκινά ένας περίπλοκος γι' αυτούς δρόμος όπου έχουν να αντιμετωπίσουν τις διαδικασίες ασύλου ή σε κάποιες περιπτώσεις υπάρχει ο φόβος της πιθανότητας επιστροφής στη χώρα καταγωγής τους. Αποτέλεσμα αυτού είναι να παρουσιάζουν συναισθηματικές και συμπεριφορικές δυσκολίες, ενώ παράλληλα είναι εφοδιασμένα με μεγάλη ψυχική ανθεκτικότητα¹ (Katsounari, 2013).

¹ Ο όρος, δεν σημαίνει πως κάποια παιδιά αναπτύσσουν κάποιου είδους «ανοσία» ή ότι είναι «άτρωτα» ή «ανίκητα» ή ότι μένουν ανεπηρέαστα από το στρες, την αποστέρηση και γενικά τους απειλητικούς παράγοντες ή τις δυσμενείς συνθήκες αλλά εστιάζεται στα παιδιά/άτομα που, παρά τους κινδύνους και τις απειλητικές συνθήκες και αντιξοότητες που αντιμετώπισαν, διέθεταν εκείνες τις δεξιότητες, ικανότητες, στάσεις και πηγές/πόρους άντλησης δύναμης που τα κατέστησαν ικανά να «αντισταθούν», να ξεπεράσουν τα εμπόδια και να εξελιχθούν σε υγιή, παραγωγικά, επαρκή άτομα (Πετρογιάννη, 2011)

1.3 Κοινωνική ένταξη και δυσκολίες προσαρμογής στην χώρα ένταξης.

Κατά την άφιξή τους σε ένα νέο προορισμό έχουν να αντιμετωπίσουν πολλές προκλήσεις όπως οι πολύπλοκες διαδικασίες για να νομιμοποιηθούν στην χώρα ως αιτητές ασύλου για να αποκτήσουν κάποιο καθεστώς ή να επαναπατριστούν, οι κοινωνικές, πολιτιστικές και γλωσσικές διαφορές μεταξύ της χώρας καταγωγής τους και του καινούριου πλαισίου. Μέρος αυτού είναι και οι πολλαπλές απώλειες: απώλεια κατοικίας, οικογένειας, φίλων, κοινωνικών δικτύων, οικείου περιβάλλοντος, σχολείου, πολιτισμού, κοινωνικής κατάστασης, τρόπου ζωής, συνήθειες της οικογενειακής τους ζωής, έθιμα και παραδόσεις, μελλοντικές προοπτικές. Ακόμη και στη χώρα υποδοχής, το παιδί μπορεί να αντιμετωπίσει δυσεπίλυτες καταστάσεις, όπως οι συνεντεύξεις κατά τη διαδικασία αίτησης ασύλου, η έλλειψη πόρων, η φτώχεια, η διαμονή σε προσφυγικά κέντρα για ασυνόδευτους ανήλικους χωρίς ιδιωτικότητα και με περιορισμένο αριθμό προσωπικού, μπορεί επίσης να βιώσει ρατσισμό και διάκριση.

Δεδομένου ότι οι πρόσφυγες συχνά προέρχονται από πολύ διαφορετικές κουλτούρες με διαφορετικές αξίες και στόχους σε σύγκριση με την χώρα εντός της οποίας εγκαθίστανται, το ενδεχόμενο συγκρουόμενων στερεοτύπων ή προκαταλήψεων αυξάνεται (Hamilton & Moore, 2004). Η ποικιλομορφία που φέρνουν τα παιδιά πρόσφυγες στην τάξη μπορεί σε πολλές περιπτώσεις να επικαλύπτεται με την πολιτιστική και βιωματική ποικιλομορφία που ήδη υπάρχει στην αίθουσα διδασκαλίας. Μπορεί ωστόσο να φέρουν χαρακτηριστικά και συμπεριφορές που είναι άγνωστες και κάπως ανησυχητικές για τους εκπαιδευτικούς.

Ο Skrtic (1995) υποστήριξε ότι η επαρκής κατανόηση της έννοιας της ένταξης περιλαμβάνει ακριβώς μια τέτοια αλλαγή από την ατομική ταξινόμηση στην δημιουργία ασφαλών περιβαλλόντων (Hamilton & Moore, 2004).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το αποτέλεσμα μιας έρευνας που έγινε σε σχολείο στην Νέα Ζηλανδία όπου παρατηρήθηκε ότι οι Σομαλοί πρόσφυγες μαθητές είχαν διαφορετικό τρόπο αντίληψης της ομαδικότητας, έχουν εκπαιδευτική ανεπάρκεια ενώ παρατηρείται έλλειψη συνέπειας κάτι που ερχόταν σε αντίθεση με τα εκπαιδευτικά πρότυπα (Hamilton & Moore, 2004). Παρατηρήθηκε επίσης ότι οι γονείς των προσφύγων έχουν μεγαλύτερες και διαφορετικές προσδοκίες από τα παιδιά τους. Η Sherriff (1995) στην έρευνά της για την ένταξη των Αφρικανών προσφύγων στη Μεγάλη Βρετανία, αναφέρει ότι οι επαγγελματίες στον τομέα της υγείας, των κοινωνικών υπηρεσιών και της εκπαίδευσης είχαν ελάχιστα προβλήματα με την κουλτούρα, το υπόβαθρο, τον τρόπο ζωής και τις διαφορές που υπήρχαν μεταξύ προσφύγων και μεταναστών της Σομαλίας και της Ερυθραίας. (Hamilton & Moore, 2004).

Η σύγκρουση των πολιτιστικών αξιών και των προσδοκιών που συμβαίνει όταν τα παιδιά πρόσφυγες εισέρχονται στα σχολεία μπορεί να μετριαστεί με εποικοδομητικό σχεδιασμό που να επικεντρώνεται στην ανάπτυξη σαφών διαύλων επικοινωνίας, καλά ανεπτυγμένα συστήματα, εκτεταμένη υποστήριξη και κατάρτιση των εκπαιδευτικών και μηχανισμούς για την ένταξή τους στην κοινωνία.

Κατά συνέπεια, οι πρωτοβουλίες που στοχεύουν να επηρεάσουν τις απόψεις των εκπαιδευτικών, τις γνώσεις και τις προσδοκίες που σχετίζονται με την κουλτούρα των προσφύγων πρέπει να αποτελεί μέρος οποιασδήποτε προσπάθειας αλλαγής στην εκπαίδευση. Το σχολικό περιβάλλον πρέπει να είναι ασφαλές έτσι ώστε τα παιδιά να μπορούν να προσδεύσουν χωρίς το φόβο της θυματοποίησης, να δεχτούν οποιαδήποτε μορφή βίας ή εκφοβισμό ή να παρεμποδιστούν οι προσπάθειές τους να

μάθουν και να αναπτυχθούν (Hamilton & Moore, 2004). Οι εκπαιδευτικοί, για να αναπτύξουν “διαπολιτισμικές ικανότητες”, πρέπει να γνωρίζουν τις δικές τους πολιτιστικές πεποιθήσεις και αξίες, να διευρύνουν τις γνώσεις τους για τους διάφορους πολιτισμούς που ανήκουν οι μαθητές τους και να αναπτύξουν τις κατάλληλες δεξιότητες. Πρέπει να βλέπουν τις διαφορές ως θετικές και μη ενδεικτικές κάποιου τύπου ελλείμματος. Επίσης είναι καλό να υιοθετήσουν προσεγγίσεις «διδασκαλίας πολιτιστικής απόκρισης» δηλαδή να αναγνωρίζουν την πολιτιστική πολυμορφία στις αίθουσες διδασκαλίας, υποστηρίζοντας και καθοδηγώντας αυτή την πολυμορφία, να αποδέχονται τις διαφορές, και να χρησιμοποιούν διαφορετικές μορφές μάθησης (Hamilton & Moore, 2004).

1.4 Τραύμα: οι συνέπειες στην ζωή και εκπαίδευση.

Τόσο οι ενήλικες πρόσφυγες όσο και τα παιδιά μοιράζονται κοινές τραυματικές εμπειρίες από την απομάκρυνση από την πατρίδα τους και πολλαπλές εμπειρίες απώλειας, που συμβάλλουν στο να βιώσουν μια σύνθετη ψυχολογική, συναισθηματική και κοινωνική διαδικασία επανεγκατάστασης. Οι επιπτώσεις αυτών των εμπειριών είναι ακόμα πιο έντονες για τους έφηβους που αντιμετωπίζουν αυτές τις μεταβάσεις σε μια νέα κουλτούρα ενώ περνούν μια κρίσιμη περίοδο για τη δική τους ψυχολογική και κοινωνική ανάπτυξη (Hamilton & Moore, 2004).

Μελέτες σχετικά με τη συναισθηματική ευημερία των ασυνόδευτων ανηλίκων έχουν δείξει μια σειρά πιθανών συναισθηματικών, αναπτυξιακών και συμπεριφορικών προβλημάτων όπως προβλήματα ύπνου, διαταραχές συγκέντρωσης, εφιάλτες, κατάθλιψη, απόσυρση, άγχος, συμπτώματα μετα-τραυματικού στρες (PTSD), σωματικά συμπτώματα, σοβαρές αντιδράσεις θλίψης, επιθετικότητα, έλλειψη ενδιαφέροντος, υπερβολική διέγερση, χαμηλή αυτοεκτίμηση, σοβαρά συναισθήματα ενοχής, κατάχρηση ουσιών, βίαιη συμπεριφορά, αυτοκτονικές τάσεις, ψύχωση και παραβατική συμπεριφορά.

Τα παιδιά που έχουν βιώσει τον πόλεμο άμεσα (εκτεθειμένα σε βομβαρδισμούς) ή έμμεσα (μέσω των ειδήσεων από ΜΜΕ ή από συγγενείς) - υπόκεινται στις τεράστιες επιπτώσεις στην ψυχοκοινωνική τους ανάπτυξη ως προς τον τρόπο που αντιλαμβάνονται την κοινωνία, τους άλλους ανθρώπους και τη ζωή γενικότερα. Τα ψυχολογικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά αρχίζουν να εμφανίζονται ως συνέπεια των εμπειριών τους κατά τη διάρκεια του πολέμου.

Αυτά τα παιδιά υποφέρουν από την απώλεια γονέων, τον εκτοπισμό και τη μετανάστευση και στερούνται τις βασικότερες ανάγκες τους, όπως η τροφή και το καταφύγιο. Ακόμα και όταν απομακρυνθούν από τις συνθήκες πολέμου, το τραύμα δεν έχει τελειώσει. Τα παιδιά, όταν φτάνουν στην χώρα υποδοχής αναβιώνουν τις δυσκολίες που είχαν περάσει. Από τη στιγμή που ο πόλεμος έχει τελειώσει, οι ενήλικες υποθέτουν ότι τα παιδιά επανέρχονται στο φυσιολογικό και ως εκ τούτου, οποιαδήποτε ασυνήθης συμπεριφορά θεωρείται περίεργη. Επί χρόνια, οι γονείς, οι φροντιστές και οι εκπαιδευτικοί πιέζουν τα παιδιά έτσι ώστε να ξαναρχίσουν την ζωή τους μετά τον πόλεμο, χωρίς να δίνουν σημασία στις δυσκολίες των παιδιών που έρχονται ως επακόλουθο.

Η επιδίωξη ψυχοκοινωνικής σταθερότητας σε συνδυασμό με την ανάγκη κατάκτησης μιας νέας γλώσσας και προσαρμογής σε μια νέα κουλτούρα, καθιστά το παιδί πρόσφυγα ευάλωτο σε αυτή τη νέα πραγματικότητα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την έκθεσή του σε κινδύνους που αυξάνουν την πιθανότητα εμφάνισης μαθησιακών δυσκολιών, προβλημάτων συμπεριφοράς αλλά και αισθήματα ψυχολογικής

δυσφορίας. Τα παιδιά ηλικιών από την προσχολική έως και την εφηβεία ενδέχεται να δυσκολευτούν για να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις του σχολικού δυτικού προτύπου.

Παρόλο που ορισμένες χώρες έχουν εμπειρία αναφορικά με τις ανάγκες των παιδιών προσφύγων, πολλά συστήματα εκπαίδευσης δεν έχουν αυτή τη στιγμή ειδικά συστήματα υποστήριξης που θα βοηθήσουν τα σχολεία, τις οικογένειες των προσφύγων και τους μαθητές στη διαδικασία προσαρμογής των προσφύγων στα νέα τους σχολεία. Είναι ζωτικής σημασίας το σχολείο να γνωρίζει πώς να αντιμετωπίζει τυχόν προβλήματα και πώς να δημιουργεί καλύτερα σχολικά πλαίσια που να είναι έτοιμα να καλύψουν τις ανάγκες τους. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι όχι μόνο το παιδί πρόσφυγας πρέπει να προσαρμοστεί, αλλά τα σχολεία, οι εκπαιδευτικοί και οι υπάρχοντες μαθητές. Με την υιοθέτηση μιας οικολογικής αντίληψης για την ανάπτυξη και την εκπαίδευση του παιδιού-πρόσφυγα, οι αρμόδιοι φορείς πρέπει να είναι σε θέση να γνωρίζουν πώς να βοηθήσουν τα σχολεία, τους εκπαιδευτικούς καθώς και να βρεθούν καλύτεροι τρόποι στην διευκόλυνση της ένταξης και της ενεργής συμμετοχής των παιδιών και των οικογενειών τους. Ένα αποτελεσματικό σχολείο ορίζεται ως το σχολείο που αποτελείται από μαθητές που παρουσιάζουν ιδιαίτερες θετικές συμπεριφορές (μία ή περισσότερες) σε υψηλότερα ποσοστά από τα προβλεπόμενα δεδομένου του μαθητή, των οικογενειακών και των χαρακτηριστικών της κοινωνίας.

Δυστυχώς, τα λιγοστά εκπαιδευτικά προγράμματα που έχουν οργανωθεί για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες των παιδιών προσφύγων, δεν εστιάζουν στις δημιουργικές τέχνες, όπως η μουσική ή τα οργανωμένα προγράμματα ψυχοκοινωνικής υποστήριξης για την ψυχολογική ευημερία των παιδιών. Η ψυχολογική υποστήριξη από εξειδικευμένο προσωπικό ελαχιστοποιεί τις βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες δυσκολίες, προωθεί την ανθεκτικότητα και ενισχύει τις δεξιότητες αντιμετώπισης των παιδιών παρέχοντας στα παιδιά αυτά ασφάλεια, αναγνώριση και επανασύνδεση με τον εαυτό τους και με άλλους.

2. Θετικές επιδράσεις της μουσικής στην ψυχοσύνθεση των ανηλίκων προσφύγων

Έρευνες δείχνουν ότι η μουσική εκμάθηση προσθέτει νέες νευρωνικές συνδέσεις και πριμοδοτεί το μυαλό για άλλες μορφές ανθρώπινης επικοινωνίας. Ενισχύει την ικανότητα του εγκεφάλου να προσαρμόζεται και ν' αλλάζει. Ο εγκέφαλος ενός μουσικού ενισχύει επιλεκτικά πληροφορίες αφού τις συγκρίνει με ήχους. Σε μια σχέση μεταξύ γνωστικών και αισθητηριακών διαδικασιών το νευρικό σύστημα κάνει συσχετίσεις μεταξύ σύνθετων ήχων και της σημασίας τους. Συσχετίζουν τα ηχητικά μοτίβα με αυτά της μουσικής και έτσι είναι πιο εύκολο να μάθουν νέες πληροφορίες. Βοηθά στη συγκέντρωση ακόμα και σε θορυβώδες περιβάλλον (Saunders, 2017).

Επιπλέον, παιδιά που έκαναν μαθήματα μουσικής έχουν την τάση να έχουν μεγαλύτερο λεξιλόγιο και καλύτερη δυνατότητα ανάγνωσης. Ακόμη και τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες, τα οποία δυσκολεύονται να συγκεντρωθούν όταν υπάρχει θόρυβος στο περιβάλλον τους, μπορούν να βοηθηθούν μέσω της μουσικής.

Οι ερευνητές του Πανεπιστημίου Northwestern του Σικάγο αναφέρουν ότι η επίδραση της μουσικής εκπαίδευσης δείχνει ότι, παρόμοια με τη σωματική άσκηση και τις επιπτώσεις της στην ικανότητα του σώματος, η μουσική είναι ένας πόρος που τονώνει το μυαλό για ακουστική ικανότητα και ως εκ τούτου απαιτεί από την

κοινωνία να επανεξετάσει το ρόλο της μουσικής στη διαμόρφωση της ατομικής ανάπτυξης. Το τραγούδι από την άλλη ενδυναμώνει τους πνεύμονες, βελτιώνει την στάση του σώματος και την ροή οξυγόνου στον εγκέφαλο. Το ενεργό τραγούδι ελευθερώνει ενδορφίνες που βοηθούν στην μείωση του αισθήματος της κατάθλιψης και του άγχους και δημιουργεί το αίσθημα ευφορίας η και χαλάρωσης (Saunders, 2017).

Ο Jose Antonio Abreu, ιδρυτής της ορχήστρας El Sistema στην Βενεζουέλα, ακολουθεί ένα διαφορετικό σύστημα εκμάθησης μουσικής όπου αποδικνύει τις πιο πάνω θεωρίες. Αναφέρεται στην σημασία του ομαδικού παιξίματος μουσικής ως μέρος μιας ορχήστρας και τις θετικές επιδράσεις στο παιδί. Ορίζει την ορχήστρα ως μια κοινότητα όπου το βασικό και αποκλειστικό χαρακτηριστικό είναι ότι είναι η μόνη κοινότητα που έρχεται μαζί με τον θεμελιώδη στόχο της συμφωνίας με τον εαυτό της. *Ως εκ τούτου, το άτομο που παίζει σε μια ορχήστρα αρχίζει να βιώνει την εμπειρία της συμφωνίας αυτής. Και τι σημαίνει η εμπειρία της συμφωνίας; Ομαδική πρακτική - η πρακτική της ομάδας που αναγνωρίζεται ως αλληλεξαρτώμενη, όπου ο καθένας είναι υπεύθυνος για τους άλλους και οι άλλοι είναι υπεύθυνοι για τον εαυτό τους. Συμφωνώ σε τι; Συμφωνώ στο να δημιουργήσω την ομορφιά αναφέρει ο Jose Abreu.*

Ο Abreu θεωρεί τον εαυτό του τόσο ως κοινωνικό μεταρρυθμιστή όσο και ως υποστηρικτή της μουσικής εκπαίδευσης και του σκοπού του El Sistema που ωθεί το πρόγραμμα και τους διεθνείς μιμητές του. Κατά την άποψή του η μουσική κατάρτιση μπορεί να βοηθήσει στην υπερνίκηση των μειονεκτημάτων που φέρει η φτώχεια και η ανισότητα, ξεκλειδώνοντας και ενθαρρύνοντας την αυτοπεποίθηση για επιτυχία. Υποστηρίζει την σύνθετη φύση της εκπαίδευσης σε κλασική ορχήστρα που δίνει στα παιδιά ευκαιρίες να αποκτήσουν πολύτιμες κοινωνικές δεξιότητες και αξίες σχεδόν ανύπαρκτες για τα παιδιά ευάλωτων ομάδων. Αξίες όπως ομαδικότητα, υπευθυνότητα και σεβασμός. Με την ορχήστρα ως το κεντρικό παράδειγμα της διδασκαλίας, τα παιδιά αγκαλιάζονται από την αρχή σε μια νέα κοινότητα, αντί να εξασκούνται μόνοι τους μέχρι να είναι αρκετά καλοί για να συμμετάσχουν. Η αποστολή του El Sistema δεν είναι να δημιουργήσει απαραίτητα επαγγελματίες μουσικούς αλλά να προωθήσει την συλλογική εκπαίδευση της μουσικής μέσω συμφωνικής ορχήστρας και χορωδίας με σκοπό να βοηθηθούν τα παιδιά να αξιοποιήσουν όλες τις ικανότητές τους και να τα εμποτίσουν με ηθικές και αξίες που θα τα ακολουθούν στην μετέπειτα ζωή τους. Τα παιδιά, από νεαρή ηλικία, ξεκινούν να μαθαίνουν μουσική ως μέλος μιας ομάδας. Μαθαίνουν τις μουσικές νότες, τραγουδούν σε χορωδίες και ακολουθούν ρυθμούς, πάντοτε από την οπτική της ομαδικότητας μπαίνοντας έτσι στην διαδικασία να αλληλοϋποστηρίζονται και δρουν ομαδικά. (<http://fundamusical.org.ve/maestro-abreu/>).

Άλλωστε, σύμφωνα με την οικολογική θεωρία του Bronfenbrenner, η ζωή του ατόμου δομείται κυρίως μέσω των κοινωνικών δεσμών που αναπτύσσει καθ' όλη τη διάρκεια του βίου του. Η ευρύτερη προσέγγιση του Bronfenbrenner στη μελέτη της ανθρώπινης ανάπτυξης εστιάζει στο συμβιβασμό του αναπτυσσόμενου οργανισμού, που συντελείται προοδευτικά καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, με τα μεταβαλλόμενα κοινωνικά σχήματα που περιλαμβάνουν τριάδες, τετράδες και ευρύτερες διαπροσωπικές δομές. (Πετρογιάννης, 2001, 53).

2.1 Μουσική και Μετανάστευση.

Ο Abreu, αναφέρει:

«Φτώχεια δεν είναι μόνο η έλλειψη τροφής και στέγης. Φτώχεια είναι το να αισθάνεσαι Κανένα, το να στερείσαι ταυτότητας. Η μουσική, το να είσαι πρωταγωνιστής σε μια ορχήστρα, το να παίζεις, να τραγουδάς, δημιουργεί στο παιδί μια αυτοεκτίμηση, μια υγιή και ωραία περηφάνια που το βγάζει από τη φτώχεια. Γιατί το παιδί με το που παίρνει το μουσικό του όργανο, παύει αμέσως να είναι φτωχό. Ένα παιδί με ένα βιολί δεν είναι φτωχό! Γιατί το βιολί το οδηγεί σε ένα δρόμο αυξανόμενου πνευματικού πλούτου».

Η μουσική συνδέεται με την ταυτότητα και τη μνήμη με έναν ιδιαίτερο τρόπο, γιατί η μουσική δεν είναι μόνο ένα έτοιμο μέσο για την αναγνώριση διαφορετικών εθνοτήτων ή κοινωνικών ομάδων, αλλά ένα ισχυρό μέσο για συναισθηματικούς συνειρμούς και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να διεκδικήσει και να διαπραγματευτεί την ταυτότητα με ένα ιδιαίτερα ισχυρό τρόπο (Baily & Collyer, 2006).

Ο ρόλος της μουσικής στη σύνδεση με το παρελθόν του ατόμου περιεγράφηκε εδώ και πολύ καιρό από τον Alan Lomax με τους ακόλουθους όρους: '[...] η πρωταρχική επίδραση της μουσικής είναι να δώσει στον ακροατή ένα αίσθημα ασφάλειας, γι' αυτό συμβολίζει τον τόπο όπου γεννήθηκε, τις πρώτες του παιδικές ικανοποιήσεις, την θρησκευτική του εμπειρία, την ευχαρίστησή του σε κοινωφελείς πράξεις, τη θρησκεία του. Κάποιες ή όλες αυτές οι εμπειρίες διαμορφώνουν την προσωπικότητα'.

Η Adelaida Reyes -ερευνήτρια, εθνομουσικολόγος- μιλώντας για την εμπειρία της στο Βιετνάμ στο Palawan, το στρατόπεδο όπου καταφθάνουν βαριά τραυματίες πρόσφυγες στην προσπάθειά τους να διαφύγουν για να βρουν ένα καλύτερο μέλλον, φαίνεται να απεικονίζει το ρόλο της μουσικής στη ζωή των προσφύγων, με έμφαση στην απόδοση λυπητερών και αγαπημένων τραγουδιών από το παρελθόν. Ορισμένες κοινότητες μεταναστών χρησιμοποιούν τη μουσική για να φέρνουν τα μέλη της κοινότητας μαζί. Η μουσική ενώνει τους ανθρώπους, ηλικιωμένους και νέους, και βοηθά να μην χάσουν την ταυτότητά τους. *Εμείς οι Αφγανοί έχουμε κάποιες διαφορές, αλλά στις συναυλίες είναι οι μοναδικές στιγμές που ξεχνάμε τα πάντα, άνθρωποι από διαφορετικά μέρη, ερχόμαστε και αγοράζουμε τα εισιτήριά μας και πηγαίνουμε στις συναυλίες* (Baily & Collyer, 2006, 11).

Καθώς οι έννοιες της πολιτιστικής αυθεντικότητας καθίστανται ολοένα και πιο ευέλικτες ώστε να ακολουθούν τους μετανάστες, οι μετανάστες μουσικοί θα συνεχίσουν να δίνουν έμφαση στις δικές τους κοινότητες και πηγή καλλιτεχνικής έμπνευσης για τους άλλους, αντί να παραμένουν ριζωμένοι στους πολιτισμούς και τις κοινωνίες τους. (Baily & Collyer, 2006, 15).

2.1.2 Μουσικές δραστηριότητες σε άτομα με προσφυγικό υπόβαθρο. Παρουσίαση προγραμμάτων και καλών πρακτικών.

Οι άνθρωποι, σε οποιοδήποτε είδος μουσικής εκπαίδευσης βρίσκονται, χρειάζονται τον χώρο όπου η φωνή τους μπορεί να εισακουστεί και να τους δίνονται συνεχώς ευκαιρίες για να εκφράσουν την μουσική τους αντίληψη. Επίσης χρειάζεται ένα περιβάλλον όπου θα παίρνουν δικές τους μουσικές αποφάσεις, θα πειραματίζονται έτσι ώστε να λαμβάνουν οι ίδιοι μέρος στην εκπαιδευτική τους διαδικασία. Τα μικρά παιδιά δημιουργούν μουσική ως ένα φυσικό μέρος της ύπαρξής τους. Είναι ικανά να κατασκευάσουν σύνθετα μουσικά κομμάτια με σαφή καθορισμένα μέρη. Η μουσική παιδαγωγική λοιπόν στις πρώιμες ηλικίες είναι προτιμότερο να ιδωθεί μέσα από μια κοινωνικού περιεχομένου προοπτική όπου η μουσική εκμάθηση και ανάπτυξη δεν

επηρεάζεται από το κοινωνικό πλαίσιο του παιδιού αλλά είναι ενσωματωμένη σε αυτό. Η ενεργή συμμετοχή του παιδιού στην εκμάθηση μουσικής ενδυναμώνει το παιδί και είναι ένας βασικός παράγοντας στη δική του μάθηση και ανάπτυξη (Thompson & Campbell, 2008, 41).

Ο Christopher Small, αναφερόμενος στην ενεργή συμμετοχή, χρησιμοποιεί την έννοια «Musicking» δίνοντας τον εξής ορισμό: «να λαμβάνεις μέρος, με οποιοδήποτε τρόπο, σε ένα μουσικό δρώμενο είτε ως εκτελεστής είτε ως ακροατής είτε να προσφέρεις μουσικό υλικό κατάλληλο για επεξεργασία είτε με το να χορεύεις (να είσαι ενεργός δέκτης)». Δηλώνει επίσης ότι ο όρος χρησιμοποιείται ως μεταφορά για μια ιδανική σχέση μεταξύ του εκτελεστή και του δέκτη. Οι ιδανικές σχέσεις που δημιουργούνται μέσω του «Musicking»- μεταξύ των ανθρώπων, μεταξύ ατόμων και κοινωνίας, και μεταξύ της ανθρωπότητας και των ανθρώπων, είναι ίσως οι πιο σημαντικές στην ανθρώπινη ύπαρξη, όπως το θέτει ο ίδιος. (Thompson & Campbell, 2008, 116).

Πιο κάτω παρουσιάζονται προγράμματα όπου χρησιμοποιήθηκε η μουσική ως κύριο μέσο προσέγγισης ομάδων προσφύγων είτε σε σχολικό πλαίσιο είτε στην κοινότητα.

Πρόγραμμα Home of Expressive Arts in Learning (HEAL).

Το πρόγραμμα HEAL είναι ένα πρόγραμμα ψυχικής υγείας προσαρμοσμένο στο σχολικό πλαίσιο και χρησιμοποιεί την θεραπεία μέσω τεχνών με σκοπό να βοηθήσουν τα παιδιά να αντιμετωπίσουν συμπεριφορικά, κοινωνικά και συναισθηματικά ζητήματα (<https://milperashs.eq.edu.au/Supportandresources/Studentservicesandsupportprogram/s/Pages/HEAL.aspx>). Οι δραστηριότητες περιλαμβάνουν τη χρήση της ψυχοθεραπείας και της μουσικοθεραπείας ως μέρος του σχολικού προγράμματος. Οι ερευνητές αναφέρουν τα οφέλη της θεραπείας μέσω τεχνών και τη σημασία της μη λεκτικής προσέγγισης που επιτρέπει την έκφραση συναισθημάτων πέρα από τα συνήθη όρια της λεκτικής θεραπείας. Το πρόγραμμα HEAL έχει εφαρμοστεί στο Brisbane της Αυστραλίας και έχει επηρεάσει θετικά στην βελτίωση της συμπεριφοράς των παιδιών προσφύγων καθώς και την συναισθηματική τους κατάσταση. Κατά την διάρκεια των προγραμμάτων θεραπείας μέσω μουσικής και άλλων τεχνών στα παιδιά πρόσφυγες, διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά μοιράστηκαν και εξέφρασαν τις τραυματικές εμπειρίες που είχαν βιώσει με διάφορες τεχνικές έκφρασης όπως το σχέδιο, η κίνηση, η μουσική. Παρατηρήθηκε επίσης ότι τα παιδιά δεν ήξεραν πώς να εκφράζουν τα συναισθήματά τους πριν να λάβουν μέρος στο πρόγραμμα. Σιγά σιγά άρχισαν να αποκτούν γνώση της εσωτερικής τους κατάστασης, με αποτέλεσμα τη μείωση του άγχους και την συναισθηματική έκφραση, καθώς προσφέρεται ένα ασφαλές περιβάλλον όπου τα συναισθήματα εκφράζονται και μεταδίδονται ευκολότερα. Για τα παιδιά αυτά είναι ευκολότερο να τραγουδούν για τη δυστυχία τους παρά να μιλάνε για αυτήν, και η τρυφερότητα που συναντάται στη μουσική, όπως τα νανουρίσματα, βοηθά τα παιδιά να χαλαρώσουν. Μέσα από τη θεραπεία, τα παιδιά έμαθαν πώς να διαχειρίζονται το άγχος τους και απέκτησαν την αίσθηση του ελέγχου των συμπτωμάτων τους.

Μουσικοί χωρίς Σύνορα

Οι Μουσικοί χωρίς σύνορα χρησιμοποιούν την μουσική ως μέσο για να καλύψουν τις ανάγκες των ανθρώπων που ζουν σε κοινωνίες που πλήττονται από τον πόλεμο. Η μουσική βοηθά τους ανθρώπους που προέρχονται από εμπόλεμες καταστάσεις να

ξαναβρούν την ταυτότητά τους, με το μόντο ότι η μουσική είναι η φωνή όλων για δικαιοσύνη και ειρήνη. Τα προγράμματα των Μουσικών χωρίς Σύνορα επηρεάζουν χιλιάδες νέους καθημερινά. Χρησιμοποιούν την μουσική ως εργαλείο για να κτίσουν σχέσεις, να ενθαρρύνουν την εμπάθεια και να διαμορφώσουν κοινότητες. Η ομάδα των Μουσικών χωρίς Σύνορα απαρτίζεται από επαγγελματίες μουσικούς όπου φτιάχνουν προγράμματα μουσικής της κοινότητας (Community music) σε άτομα που υποφέρουν από τραύμα ή οποιαδήποτε μορφή φοβίας λόγω του πολέμου, κάνουν προγράμματα μουσικής και εκπαιδεύουν αριθμό ντόπιων κάθε χώρας ως αντιπρόσωπούς τους με την ονομασία "Community music leaders", οι οποίοι με την σειρά τους διδάσκουν μουσική στους κατοίκους.

(<https://www.musicianswithoutborders.org/mwb/about/>)

Δουλεύουν κυρίως με ντόπιους μουσικούς και οργανισμούς με σκοπό να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των πολιτών, διδάσκουν μουσική σε παιδιά μετανάστες που μένουν σε κέντρα υποδοχής, τους μαθαίνουν μουσικά όργανα, σύνθεση, χορό. Η δράση τους είναι παγκόσμια και επεκτείνεται σε χώρες όπως η Ρουάντα, Ολλανδία, Παλαιστίνη, Ουγκάντα, Ιρλανδία κλπ. και επικεντρώνεται στις θεραπευτικές ικανότητες της μουσικής για ενδυνάμωση, δημιουργικότητα, ένταξη, αντιμετώπιση άγχους και μετα-τραυματικού στρες, κλπ.

Συγκεκριμένα το 2018, 3,174 νέοι έλαβαν μέρος στα εργαστήρια, οργανώθηκαν 998 μουσικές δραστηριότητες και 98 άτομα εκπαιδεύτηκαν ως community music leaders σε 8 χώρες.

Μαρτυρίες ατόμων που έλαβαν μέρος στις μουσικές δραστηριότητες των Μουσικών χωρίς σύνορα λένε τα εξής:

"Η μουσική προστατεύει, δρα σαν εμπόδιο στις αρνητικές σκέψεις. Όταν απολαμβάνω την μουσική, τίποτα κακό δεν μπορεί να συμβεί". Ανώνυμος συμμετέχων, Ρουάντα (<https://www.musicianswithoutborders.org/mwb/about/>).

"Μόλις είχα χάσει τον πατέρα μου και ήμουν σε κακή ψυχολογική κατάσταση. Η συμμετοχή μου όμως στα εργαστήρια μουσικής καταλάγιασε την θλίψη μου και με έκανε να νοιώσω σαν καινούριο άτομο", Lotus Awawdah, Ντούρα, Παλαιστίνη.

Πρόγραμμα STARTTS στην Αυστραλία: Μουσικοθεραπεία σε ομάδα γυναικών από το Ιράκ.

Στην Αυστραλία μέσω του μη-κυβερνητικού οργανισμού STARTTS χρησιμοποιήθηκε η Μουσικοθεραπεία σε ομάδα γυναικών προσφύγων από το Ιράκ, και πιο συγκεκριμένα σε κοινότητες Ασσύριων και Μανταν. Το STARTTS προσφέρει ψυχολογική στήριξη και παρεμβάσεις σε πρόσφυγες που φτάνουν στην χώρα με σκοπό την ομαλότερη ένταξή τους

(<http://www.startts.org.au/resources/refugees-asylum-seekers-and-trauma/australias-humanitarian-program/>).

Οι ομαδικές συναντήσεις πραγματοποιούνταν από επαγγελματία Μουσικοθεραπευτή και σύμβουλο και διαρκούσαν 10 βδομάδες. Σκοπός της ομάδας ήταν να μοιραστούν κοινές εμπειρίες οι συμμετέχοντες και να χρησιμοποιήσουν την μουσική ως εργαλείο αντιμετώπισης του τραύματος. Κατά την διάρκεια του προγράμματος οι γυναίκες ενθαρρύνονταν να παρουσιάσουν παραδοσιακή μουσική της χώρας τους, να τραγουδήσουν, να παίξουν όργανα της δικής τους επιλογής, να γράψουν στίχους, να χορέψουν.

Σε κάποιες συνεδρίες οι γυναίκες τραγουδούσαν παραδοσιακά τραγούδια της χώρας τους, κάτι που ήταν οικείο σε αυτές, με εντυπωσιακά αποτελέσματα καθώς αποδεικνύεται ότι η χρήση του ενεργού τραγουδιού σε ομάδες επιτρέπει στους

ανθρώπους να αντιμετωπίσουν το άγχος τους, να νοιώσουν άνετα στην ομάδα και να έχουν το αίσθημα ευφορίας.

Το τραγούδι με αργό ρυθμό μπορεί να ηρεμήσει τον άνθρωπο, να επιβραδύνει την αναπνοή και τους κτύπους της καρδιάς. Η κατανόηση των δυνατοτήτων του τραγουδιού και της μουσικής και της σύνδεσής τους μεταξύ της συναισθηματικής ευημερίας και της σχέσης με άλλα άτομα είναι το κλειδί για την αποτελεσματικότητα της μουσικοθεραπείας.

Σημαντικό στοιχείο των συνεδριών ήταν ότι κάποιες γυναίκες έπαιρναν κύριο ρόλο στο τραγούδι και τον αυτοσχεδιασμό και καθοδηγούσαν την υπόλοιπη ομάδα. Ο ρόλος αυτός τους έδινε τον έλεγχο και έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αυτοπεποίθησή τους. Η ομάδα συνδύαζε διαφορετικούς ρυθμούς, μελωδίες και όργανα με σκοπό την έκφραση συναισθημάτων και τον σεβασμό στις διαφορετικές εμπειρίες του κάθε ατόμου. Το σημαντικότερο ήταν να δημιουργηθεί ένα ασφαλές και υποστηρικτικό περιβάλλον, έτσι ο μουσικοθεραπευτής, χρησιμοποιούσε την πεντατονική κλίμακα, σταθερά ρυθμικά και μελωδικά μοτίβα. Όταν συγκεκριμένος ρυθμός ή κάποιο τραγούδι προκαλούσε έντονες συναισθηματικές μνήμες τότε ο μουσικοθεραπευτής βοηθούσε την γυναίκα να τις επεξεργαστεί σε ένα ασφαλές περιβάλλον. Έτσι οι γυναίκες μάθαιναν να αναγνωρίζουν τα συμπτώματα του τραύματος (ακανόνιστοι χτύποι της καρδιάς, γρήγορες αναπνοές, ιδρώτας, τεντωμένοι μύες) και χρησιμοποιούσαν τεχνικές αναπνοής, του τραγουδιού και του παιχνιδιού ενός οργάνου για να κατευνάσουν τα συμπτώματα.

Στο τέλος των συνεδριών οι γυναίκες μπορούσαν να αναγνωρίσουν τα είδη των μελωδιών και στίχων που μπορούσαν να τους βελτιώσουν την διάθεση και να τις χαλαρώσουν και τι θα μπορούσε να τους προκαλέσει ένταση. Έτσι, με αυτά τα εφόδια, στο τέλος των συνεδριών, οι γυναίκες της ομάδας έγραψαν ένα δικό τους τραγούδι που περιέγραφε τα συναισθήματα της ομάδας και τους μηχανισμούς αντιμετώπισης τους μετα-τραυματικού στρες:

*When sadness takes a hold of me, I will dance
or sing a lullaby.*

Lift me up in rhythms strong,

Or soothe my heart with peace and calm.

*When I miss the ones I love, I live to see the
distance dissolve.*

When I feel their warm embrace,

My heart will flow with joy and love and peace.

*When fear touches painful memories, I tremble,
freeze or bury them within me.*

If I face the source of fear,

I use my breath to send it far from here.

*When anger strikes my mind and body, then I
fight or challenge my enemy,*

Smoke or hide, or scream, or talk,

Or change my thoughts, or run or walk.

When my friends and companions join with me,

When we hold each other safely,

In the song, I find my voice,

Hands held high with freedom and choice.

Όπως φαίνεται πιο πάνω, οι μουσικές δραστηριότητες δρουν θετικά στην ένταξη ατόμων με προσφυγικό υπόβαθρο καθώς θεωρούνται βοηθητικές σε άτομα που

βιώνουν μια τραυματική εμπειρία. Το απολαμβάνουν, είναι σε θέση να εκφράσουν τα συναισθήματα, τις σκέψεις και τις συμπεριφορές τους και να βελτιώσουν την αυτοεκτίμηση και την αυτογνωσία τους.

3. Η χρήση της μουσικής με σκοπό την ομαλότερη ένταξη ανήλικων προσφύγων στις χώρες υποδοχής.

Πιο κάτω παρουσιάζονται περιπτώσεις μουσικών δραστηριοτήτων σε παιδιά πρόσφυγες, οι προκλήσεις και τα αποτελέσματα. Απώτερος στόχος των προγραμμάτων δεν ήταν αποκλειστικά η εκμάθηση οργάνου ούτε η αψεγάδιαστη εκτέλεση σε ορχήστρα. Αντιθέτως, η μουσική χρησιμοποιήθηκε για να βοηθήσει τα παιδιά να εκφράσουν τα συναισθήματά τους και να δημιουργήσουν σχέσεις με άλλα παιδιά έτσι ώστε να ενταχθούν ομαλότερα στην κοινωνία και στην νέα πραγματικότητα.

3.1 Παλαιστίνη (μουσική της κοινότητας): Μουσικές δραστηριότητες σε παιδιά πρόσφυγες που ζουν σε Παλαιστινιακό στρατόπεδο συγκέντρωσης.

Το 2002, Νορβηγοί δάσκαλοι μουσικής μαζί με τους μαθητές τους προσέφεραν κοινωφελείς μουσικές δραστηριότητες για παιδιά στο παλαιστινιακό στρατόπεδο προσφύγων Rashedie στο Νότιο Λίβανο (Brøske, 2017). Σε αυτή την μελέτη περίπτωσης το ερευνητικό ερώτημα ήταν το εξής: τι διδάσκουν οι δάσκαλοι μουσικής σε ένα παλαιστινιακό στρατόπεδο προσφύγων στο Λίβανο και με ποιο τρόπο οι μαθησιακές τους εμπειρίες σχετίζονται με την ανάπτυξη των φοιτητών ως επαγγελματίες εκπαιδευτικούς μουσικής;

Η έλλειψη κοινής γλώσσας και διαφόρων άλλων προκλήσεων συνέβαλαν σημαντικά στην κατανόηση της αξίας της μουσικής και της μουσικής επικοινωνίας ως αναπόσπαστο μέρος της διδασκαλίας σε οργανωμένες δραστηριότητες για μικρότερες ή μεγαλύτερες ομάδες.

Τα παιδιά και οι νέοι που συμμετείχαν συνήθως ήταν χωρισμένοι σε μικρές ομάδες και έκαναν πρόβες πριν παίξουν μαζί σε μια μεγαλύτερη ορχήστρα. Στην ορχήστρα υπάρχουν συνθέτες, μικρόφωνα και συστήματα ήχου, ηλεκτρικές κιθάρες, βιολιά, κιθάρες, σαξόφωνα, και κρουστά Orff, σύνολα τυμπάνων, τύμπανα χειρός, ακορντεόν και μελωδικά όργανα. Ο συνδυασμός των οργάνων, καθώς και η μεγάλη ποικιλία μουσικών δεξιοτήτων των συμμετεχόντων, δημιουργούν ιδιαίτερες προκλήσεις στο μουσικό υλικό. Οι μουσικές συνθέσεις που χρησιμοποιούν αποτελούνται από απλές ρυθμικές μορφές, μελωδίες 2 τόνων, riffs ή ostinatos με διαφορετική ρυθμική και μελωδική πολυπλοκότητα.

Παρατηρήθηκαν κάποιες δυσκολίες όπως η επικοινωνία λόγω διαφορετικής γλώσσας μεταξύ των παιδιών και των μαθητών-καθηγητών και ο μεγάλος αριθμός των παιδιών που συμμετείχαν με διαφορετικές ηλικίες και μουσικές εμπειρίες. Επίσης η διαφορετική κουλτούρα των παιδιών προσφυγών και καθηγητών και το άγνωστο περιβάλλον σε αυτούς ήταν ένα σημαντικό εμπόδιο που έπρεπε να αντιμετωπίσουν. Ο Dale συνδέει διαφορετικά επίπεδα προβληματισμού με τους επαγγελματίες σε αντίστοιχα πλαίσια πρακτικής, εκ των οποίων το καθένα απαιτεί διαφορετικούς βαθμούς της ανάγκης δράσης (Broeske-Danielsen, B. A., 2013). Το πρώτο πλαίσιο πρακτικής καθορίζει τις επιδόσεις των εκπαιδευτικών σε κατάσταση πραγματικής διδασκαλίας και την ικανότητά τους να επικοινωνούν με τους μαθητές και να λαμβάνουν άμεσες και συνεχείς αποφάσεις.

Το δεύτερο πλαίσιο πρακτικής ορίζει τις επικοινωνιακές δεξιότητες του καθηγητή, την συνεργασία μεταξύ των συνάδελφων του και την επάρκεια τους στον σχεδιασμό και την αξιολόγηση της διαδικασίας της διδασκαλίας και μάθησης. Παρόλο το γλωσσικό εμπόδιο, η διδασκαλία είχε πολύ καλά αποτελέσματα. Κατά τη διαδικασία της διδασκαλίας της μουσικής οι δάσκαλοι-μαθητές χρησιμοποιούν μεθόδους μη λεκτικής επικοινωνίας, όπως είναι η γλώσσα του σώματος, η μίμηση, ομαδικό παίξιμο μουσικής μαζί είτε για τα παιδιά. Μέσω της μεθόδου “reflection in action” (η σκέψη χρησιμεύει στην αναμόρφωση αυτού που κάνουμε ενώ το κάνουμε) οι μαθητές- καθηγητές επινοούσαν μεθόδους κατά την διάρκεια της διδασκαλίας. Μέσω της διαδικασίας αυτής οι καθηγητές και τα παιδιά έμαθαν την έννοια της αποδοχής, της ομαδικότητας, του σεβασμού και εξέτασαν διαφορετικούς τρόπους διδασκαλίας. Τα παιδιά προσφυγές έδειξαν μεγάλο ενθουσιασμό ενώ μάθαιναν και έπαιζαν μουσική κάτι που έδωσε κίνητρο στους καθηγητές. Το γεγονός ότι τα παιδιά αυτά ανήκουν σε ευάλωτη ομάδα και οι καθηγητές τους βοήθησαν και σε άλλες πτυχές της ζωής τους, διδάσκοντας μουσική ήταν κάτι που έδωσε διαφορετική αξία στο επάγγελμά τους. Συμπέραναν ότι η μουσική βοηθά στην ανεύρεση της χαμένης ταυτότητας των παιδιών προσφύγων, δημιουργεί το αίσθημα περηφάνειας για την κοινότητά τους, και συμβάλλει στην προσωπική τους ανάπτυξη. Τα παιδιά ανέφεραν ότι η μέσω της μουσικής κατάφεραν να εκφράσουν τα συναισθήματά τους δίνοντας τους παράλληλα την αίσθηση του εδώ και τώρα. Σημαντικό επίσης για τα παιδιά ήταν η βελτίωση που έδειξαν. Η πρόκληση στην διδασκαλία της συγκεκριμένης ομάδας παιδιών όπως ανέφεραν οι καθηγητές είναι το γεγονός ότι δεν γνώριζαν ποια μέθοδος διδασκαλίας έπρεπε να χρησιμοποιήσουν, ήταν κάτι καινούριο γι’ αυτούς αφού δεν βρίσκονταν σε ένα συνηθισμένο σχολικό πλαίσιο. Αυτό τους ώθησε να αναπτύξουν νέες μεθόδους διδασκαλίας και να εκτιμήσουν την αξία της διδασκαλίας της μουσικής.

3.2 Μουσικά προγράμματα βοηθούν νέους πρόσφυγες να προσαρμοστούν στην κοινωνία του Καναδά.

Στο δημόσιο σχολείο Rose Avenue στο Τορόντο του Καναδά, έθεσαν σε εφαρμογή πρόγραμμα για μάθημα χορωδίας και κρουστών σε παιδιά πρόσφυγες της Συρίας με κύριο στόχο την ομαλότερη ένταξή τους στην νέα πραγματικότητα και την εκμάθηση της γλώσσας (<https://www.thestar.com/life/2016/10/27/how-music-programs-are-helping-young-refugees-adjust-to-life-in-canada.html>).

Μέσα από τα μαθήματα χορωδίας τα παιδιά είχαν την ευκαιρία να μάθουν ευκολότερα την καινούρια γλώσσα τραγουδώντας τραγούδια στα Αραβικά και στα Αγγλικά. Τα παιδιά κοινωνικοποιούνταν πιο εύκολα, απέκτησαν δεξιότητες, ήταν μέρος ενός συνόλου και ένοιωθαν ανακούφιση από το τραύμα του πολέμου. Στο μάθημα χρησιμοποιούνται διάφορες δραστηριότητες με body percussion και φωνή. Στη μέθοδο body percussion χρησιμοποιείται το σώμα ως μουσικό όργανο για παραγωγή ήχου. Οι τέσσερις τρόποι παραγωγής ήχου σώματος είναι οι εξής: κτύποι στους μηρούς με το δεξί, αριστερό ή και τα δύο χέρια (patsch), κτύποι ποδιών στο πάτωμα (stomp), παλαμάκια (clapping) και κτύποι δακτύλων (snapping). Σημαντική είναι και η χρήση της φωνής και της αναπνοής. Επίσης οι καθηγητές μουσικής παροτρύνουν τα παιδιά να φέρνουν στην τάξη όργανα από την χώρα τους όπου μαθαίνουν στα υπόλοιπα παιδιά για την μουσική τους παράδοση. Χαρακτηριστικά ένας από τους καθηγητές αναφέρει ότι η μουσική δρα ως καταλυτικός παράγοντας για να νοιώσουν τα παιδιά καλύτερα, να εκφραστούν

τραγουδώντας και γράφοντας στίχους. Τέλος αναφέρει ότι η μουσική έχει την δύναμη να φέρνει κοντά ανθρώπους από διάφορα μέρη του κόσμου με σκοπό την επικοινωνία και την ένταξη με έμμεσο τρόπο (<https://www.thestar.com/life/2016/10/27/how-music-programs-are-helping-young-refugees-adjust-to-life-in-canada.html>).

3.3 Πρόγραμμα Music Haven

Σε μια πολιτεία της Αμερικής, στο Κονεκτικατ και συγκεκριμένα στην πόλη του New Haven όπου έφτασαν 530 πρόσφυγες εκ των οποίων τα 270 είναι παιδιά, δημιουργήθηκε ένα πρόγραμμα εκμάθησης βιολιού για τους ανήλικους πρόσφυγες ηλικίας 8-14 ετών. Η χώρα καταγωγής τους είναι το Ιρακ, Αφγανιστάν, Σομαλία και Συρία (<http://www.wnpr.org/post/haven-refugee-children-experience-music>).

Το πρόγραμμα Music Haven προσέφερε δωρεάν μουσικά όργανα, ατομικά και ομαδικά μαθήματα βιολιού από επαγγελματία μουσικό και συναυλίες σε διάφορες πόλεις και ξεκίνησε με πρωτοβουλία των μαθητών του σχολείου και αρχικό σκοπό να παίζουν μουσική οι μαθητές στα παιδιά πρόσφυγες. Στόχος του προγράμματος είναι να δημιουργήσει νέες σχέσεις ανάμεσα στα παιδιά έτσι ώστε να ενταχθούν ομαλότερα στην κοινωνία και στην νέα πραγματικότητα. Οι καθηγητές χρησιμοποιούν μουσική της χώρας καταγωγής των προσφύγων αλλά και της νέας χώρας, τα παιδιά ενθαρρύνονται να τραγουδούν και να παίζουν σε ομάδες. Η Matyakubova, δασκάλα, πιστεύει ότι τα μαθήματα αυτά θα προσφέρουν στα παιδιά πρόσφυγες την αίσθηση του ανήκειν και θα τους ενθαρρύνει να βάζουν στόχους για το μέλλον τους. Η Nour, μαθήτρια, αναφέρει ότι η μουσική είναι μια κοινή γλώσσα για όλους και ότι θα συνεχίσει τα μαθήματα βιολιού μαζί με τον αδερφό της.

Τα πιο πάνω προγράμματα δείχνουν στην πράξη ότι η συμμετοχή στο μαθήματα μουσικής κτίζει κοινωνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες και βοηθά στην ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης, της προσωπικής ταυτότητας και δρα με θετικό τρόπο στην ομαλότερη ένταξη των παιδιών-προσφύγων στις χώρες υποδοχής.

Κεφάλαιο 2

1.1 Οργανισμός “Hope For Children” CRC Policy Center

Μεθοδολογία

Το “Hope For Children” CRC Policy Center είναι ένας διεθνής, ανθρωπιστικός και ανεξάρτητος Οργανισμός, ο οποίος υλοποιεί πολύ-επίπεδα ανθρωπιστικά προγράμματα που αφορούν στην προώθηση των δικαιωμάτων όλων των παιδιών με προτεραιότητα την ευημερία τους, την εκπαίδευση και την πρόληψη κάθε είδους βίας ενάντια στα παιδιά καθώς και στην ψυχοκοινωνική και νομική τους στήριξη. Εστιάζει παράλληλα και στην υλοποίηση ευρωπαϊκών προγραμμάτων τα οποία περιλαμβάνουν έρευνα, εκπαίδευση επαγγελματιών και αλλαγή πολιτικών που αφορούν στα δικαιώματα των παιδιών.

Ο Οργανισμός μεταξύ άλλων λειτουργεί δύο παιδικές στέγες, τα «Σπίτια της Ελπίδας» που φιλοξενούν 42 ασυνόδευτα παιδιά, τα οποία είναι υπό τη κηδεμονία της Διευθύντριας των Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας. Στα πλαίσια λειτουργίας των Στεγών παρέχεται καθημερινή φροντίδα αλλά και ψυχοκοινωνική και νομική υποστήριξη στα παιδιά από εξειδικευμένο προσωπικό.

Στις παιδικές Στέγες υλοποιούνται διάφορες δραστηριότητες και προγράμματα με στόχο την κάλυψη των αναγκών των ασυνόδευτων ανηλίκων και την ομαλότερη ένταξή τους στην κοινωνία. Επαγγελματίες εκπαιδευτικοί αναλαμβάνουν την αξιολόγηση των αναγκών του κάθε παιδιού ξεχωριστά και την καθοδήγησή του. Πραγματοποιούνται συναντήσεις με το παιδί και μέσω του εκπαιδευτικού πλάνου Personal Educational Plan (PEP) το παιδί θέτει στόχους (μακροπρόθεσμους και βραχυπρόθεσμους), εξετάζονται οι δεξιότητες και το εκπαιδευτικό του υπόβαθρο και αναλόγως των μηχανισμών που υπάρχουν στην Κύπρο ξεκινά η υλοποίηση του στόχου μέσω της καθοδήγησης των εκπαιδευτικών.

Ως συντονίστρια του Τμήματος Ανάπτυξης Παιδιού αναλαμβάνω τον συντονισμό και την υλοποίηση δραστηριοτήτων ανάλογα με τις ανάγκες των ανηλίκων. Μέρος αυτού ήταν και η προσωπική μου εμπλοκή μέσω της συνεργασίας με καθηγητές μουσικής του προγράμματος Sistema Cyprus που κύριος μου ρόλος ήταν η αξιολόγηση του προγράμματος και η υποστήριξη των παιδιών στην εκμάθηση κρουστών και ανάγνωση παρτιτούρας. Η αξιολόγηση έγινε με γραπτή αναφορά και παρατηρήσεις κατά την διάρκεια των μαθημάτων. Με το τέλος της ολοκλήρωσης του πρώτου χρόνου πραγματοποίησα συνεντεύξεις από τους συμμετέχοντες και τους λειτουργούς.

1.1.1 Κοινωνικό πρόγραμμα Sistema Cyprus και ενσωμάτωση μέσω μουσικής.

Το πρόγραμμα μουσικής Sistema Cyprus είναι ένα κοινωνικό πρόγραμμα βασισμένο στις αρχές του El Sistema Βενεζουέλας. Σκοπός δεν είναι μόνο η εκμάθηση μουσικής αλλά και η ενθάρρυνση των παιδιών στην δημιουργία, την συμμετοχή, την ένταξή τους σε ομάδα, την ομαλοποίηση των συναισθημάτων τους όπως είναι το στρες, οι φοβίες, η δυσκολία στην διαχείριση του θυμού, κλπ. Απώτερος στόχος του Sistema Cyprus είναι να φέρει κοντά παιδιά ευάλωτων ομάδων, να τα εντάξει σε ένα ασφαλές πλαίσιο και να τα ενδυναμώσει χρησιμοποιώντας ως μέσο την μουσική (https://www.sistemaeurope.org/News/Introducing_Sistema_Cyprus/). Παράλληλα τα

παιδιά μαθαίνουν ένα μουσικό όργανο (έγγχορδο ή κρουστό) και λαμβάνουν μέρος στην ορχήστρα που απαρτίζεται από τα ίδια παιδιά.

Μαθήματα κρουστών και χορωδίας πραγματοποιούνται και στις Παιδικές Στέγες του Οργανισμού ως μέρος του προγράμματος, από την διευθύντρια του Sistema Cyprus.

Η ομάδα περιλαμβάνει ανήλικους Τρίτων χωρών από Αφρική (Σομαλία, Γκάμπια, Γκόγκο, Νιγηρία), Συρία και Μπαγκλαντές και τα μαθήματα γίνονται μια φορά την βδομάδα με διάρκεια μιας ώρας.

Κύριος στόχος είναι η ομαδικότητα, η συγκέντρωση προσοχής, η διασκέδαση, η εκφραστικότητα και να μπορεί το παιδί να συνειδητοποιήσει όλα αυτά που μπορεί να εκπέμψει αυθόρμητα.

Στο μάθημα χορωδίας τα παιδιά μαθαίνουν αρχικά να χρησιμοποιούν την φωνή τους με την πεντατονική κλίμακα και αργότερα προχώρησαν με τον πειραματισμό της φωνής σε διάφορα τονικά ύψη χρησιμοποιώντας παιχνίδια με γραμμές στο πάτωμα. Σιγά σιγά η καθηγήτρια ένταξε αφρικανικά τραγούδια αλλά και τραγούδια από διάφορες κουλτούρες. Αρχικά η καθηγήτρια τους διδάσκει τα τραγούδια και έπειτα τους ενθαρρύνει να προτείνουν τραγούδια της αρεσκείας τους είτε παραδοσιακά είτε σύγχρονα και να τα διδάξουν οι ίδιοι στα άλλα παιδιά ενώ η καθηγήτρια τους συνοδεύει με ένα ηλεκτρικό πιάνο.

Τα μαθήματα κρουστών ξεκίνησαν με κάποιες ασκήσεις ρυθμού χρησιμοποιώντας το σώμα τους και στην συνέχεια χρησιμοποιούσαν ως κρουστά, πλαστικούς κουβάδες και ξύλινα sticks. Τα πρώτα μαθήματα ξεκίνησαν με την καθηγήτρια να κτυπά διάφορα ρυθμικά και οι μαθητές να επαναλαμβάνουν. Στην συνέχεια δόθηκε ηγετικός ρόλος στα παιδιά όπου αυτοσχεδίαζαν ένα συγκεκριμένο ρυθμικό μοτίβο και οι υπόλοιποι ακολουθούσαν. Στα επόμενα μαθήματα η καθηγήτρια ένταξε και τον ομαδικό αυτοσχεδιασμό καθώς και διάφορα μουσικά παιχνίδια εφόσον η γλώσσα ήταν ένα σημαντικό εμπόδιο. Με την εξέλιξη των μαθημάτων τα παιδιά έφτιαχναν διάφορα ρυθμικά μοτίβα τα οποία έπαιζαν σε μορφή κανόνα.

Κατά την διάρκεια των μαθημάτων παρατήρησα ότι κάποια παιδιά ήταν πιο απόμακρα, ντρέπονταν να τραγουδήσουν ή να παίξουν ωστόσο έμεναν μέσα στην αίθουσα και παρακολουθούσαν. Τα παιδιά αφρικανικής καταγωγής ένοιωθαν πιο άνετα με το τραγούδι και τις ρυθμικές ασκήσεις εφόσον ήταν κάτι που χρησιμοποιούσαν στην κουλτούρα τους. Τα παιδιά από Συρία δεν ήταν εξοικειωμένοι γι' αυτό πέρασε αρκετός χρόνος για να συμμετάσχουν. Η καθηγήτρια τους ενθάρρυνε εντάσσοντας στα μαθήματα γνωστά τραγούδια από την χώρα τους και ζητώντας τους να βοηθήσουν την ομάδα με την προφορά των αραβικών στίχων. Αυτό ήταν κάτι που έδρασε πολύ θετικά, δόθηκε ηγετικός ρόλος στα παιδιά και ξεκίνησαν να συμμετέχουν στα μαθήματα. Τα υπόλοιπα παιδιά τους βοηθούσαν με τα κρουστά και τον ρυθμό. Εφόσον τα παιδιά τελειωναν τα μαθήματα, τα βοηθούσα στο διάβασμα των ασκήσεων στα κρουστά και στην ανάγνωση παρτιτούρας. Κάναμε επαναλήψεις στις ρυθμικές ασκήσεις που είχαν κάνει στο μάθημα.

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίστηκαν κατά την διάρκεια κάποιων μαθημάτων ήταν μεμονωμένες εκρήξεις θυμού κάποιων παιδιών, η ασυνέπεια μερικών παιδιών όπου δεν έρχονταν πάντα στα μαθήματα και το γεγονός ότι κάποιοι επέλεξαν να φύγουν από την τάξη πριν τελειώσει το μάθημα.

Μετά από 6 μήνες μαθημάτων τα παιδιά με την καθοδήγησή μας διοργάνωσαν μια μουσική παράσταση όπου είχαν την ευκαιρία να παίξουν κρουστά και να τραγουδήσουν μπροστά σε κοινό κάτι που ενίσχυσε την αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμησή τους. Την ίδια περίοδο 5 από τα παιδιά αυτά είχαν την ευκαιρία να

τραγουδήσουν ένα αφρικανικό τραγούδι σε συναυλία της Νανάς Μούσχουρη που πραγματοποιήθηκε στην Κύπρο για την στήριξη του Οργανισμού. Στο παρόν στάδιο τρία από τα παιδιά που λάμβαναν μέρος στα μαθήματα, τώρα αποτελούν μέρος του Sistema Cyprus στην ομάδα κρουστών. Επίσης διδάσκουν body percussion, σε εβδομαδιαία βάση, σε μικρότερα παιδιά του Sistema Cyprus και παράλληλα λαμβάνουν μέρος στις πρόβες της ορχήστρας και προετοιμάζονται για οργανωμένες συναυλίες. Μέσα σε 1 χρόνο πραγματοποίησαν τρεις συναυλίες μπροστά σε κοινό στην Λευκωσία σε συνεργασία με την Συμφωνική Ορχήστρα Κύπρου και το σύνολο πνευστών Windcraft. Την δεδομένη στιγμή τα μαθήματα μουσικής στις Παιδικές Στέγες συνεχίζονται κανονικά, σε εβδομαδιαία βάση.

1.1.2 Καταγραφή αναφορών ανηλίκων και λειτουργών.

Με το πέρας ενός χρόνου από την έναρξη του προγράμματος πραγματοποιήθηκε ατομική συνέντευξη σε ένα αριθμό ανηλίκων αναφορικά με την εμπειρία τους και όλων όσων αποκόμισαν καθώς και λειτουργών. Κάποια από τα παιδιά που συμμετείχαν στο πρόγραμμα ανέφεραν ότι ήταν μια εμπειρία που τους βοήθησε να εκφράσουν συναισθήματα που δεν μπορούσαν να κάνουν με άλλο τρόπο, κατάφεραν να μην σκέφτονται συνεχώς τα προβλήματα και τις τραυματικές εμπειρίες που είχαν βιώσει στο παρελθόν. Ένας ανήλικος ξεκίνησε μαθήματα σαξοφώνου ενώ κάποιοι άλλοι μαθήματα κιθάρας και πιάνου. Τρία παιδιά συνεχίζουν να είναι μέρος της ορχήστρας Sistema Cyprus, να διδάσκουν μικρότερα παιδιά και να συμμετέχουν στις συναυλίες.

Πιο κάτω γραπτές αναφορές από τους ανήλικους που συμμετέχουν στο πρόγραμμα.

- «Στην αρχή ένοιωθα άβολα, μετά από κάποια μαθήματα μπορώ να εκφράζομαι και να παίζω μουσική χωρίς να ντρέπομαι». Jonathan, 17, Gambia.
- «Ο πατέρας μου έπαιζε σαξοφώνο. Το όνειρό μου ήταν να μάθω κι εγώ αλλά ποτέ δεν μου δόθηκε η ευκαιρία μέχρι τώρα. Μετά τα μαθήματα μουσικής στην στέγη ξεκίνησα μαθήματα σαξοφώνου. Είναι κάτι που πάντα ήθελα να κάνω και μου φέρνει στο μυαλό τον πατέρα μου». Abdul, 17, Congo.
- «Στο μάθημα των κρουστών ξεχνιέμαι και διασκεδάζω με τα υπόλοιπα παιδιά. Για μια στιγμή δεν νοιώθω απελπισμένος». Mohamed, 16, Ivory Cost
- «Διασκεδάζω πάρα πολύ. Στη χώρα μου συνηθίζαμε να παίζουμε και να τραγουδάμε όλοι μαζί», Mahmood, 14, Συρία

Οι λειτουργοί της Παιδικής Στέγης πολλές φορές λάμβαναν και οι ίδιοι μέρος στα μαθήματα μουσικής κάτι που δρούσε θετικά στις σχέσεις μεταξύ αυτών και των ανηλίκων. Οι ίδιοι δηλώνουν την ικανοποίησή τους βλέποντας την καθημερινή αλλαγή στην συμπεριφορά των παιδιών. Ανέφεραν ότι τα παιδιά βρήκαν σκοπό και η επικέντρωσή τους στην μουσική τους αποσπά την προσοχή από δυσάρεστες σκέψεις και συναισθήματα κάτι που έδρασε θετικά στην διάθεσή τους εφόσον μειώθηκαν τα ξεσπάσματα θυμού σε ορισμένα παιδιά. Παρατήρησαν επίσης ότι κάποια από τα παιδιά έγιναν πιο συνεπείς και υπεύθυνοι και πλέον αποτελούν πρότυπο για τα μικρότερα παιδιά.

Οι λειτουργοί ενθαρρύνουν ολοένα και περισσότερα παιδιά να λαμβάνουν μέρος στα μαθήματα μουσικής και στηρίζουν τις προσπάθειές τους με το να παρευρίσκονται είτε σε μεμονωμένες παρουσιάσεις τους ως σύνολο είτε στις συναυλίες του Sistema Cyprus.

-Μαθήματα κρουστών και χορωδίας κατά την διάρκεια των μαθημάτων μουσικής

-Συμμετοχή ασυνόδευτων ανηλίκων στο Sistema Cyprus

Κεφάλαιο 3

Αποτελέσματα

Κατά την βιβλιογραφική ανασκόπηση εντοπίστηκαν καλές πρακτικές που ήδη εφαρμόζονται αναφορικά με την μουσική εκπαίδευση σε παιδιά πρόσφυγες. Εντοπίστηκαν επίσης οι θετικές επιδράσεις και κατ' επέκταση η αναγκαιότητα ύπαρξης παρόμοιων προγραμμάτων που θα εφαρμόζονται σε πλαίσια που είτε διαμένουν είτε τυγχάνουν εκπαίδευσης τα παιδιά της συγκεκριμένης ομάδας. Πιο πάνω αναφέρθηκαν παραδείγματα μουσικής εκπαίδευσης σε διάφορες χώρες συμπεριλαμβανομένου και της Κύπρου όπου ακολουθούνται κάποια από τα πρότυπα που προαναφέρθηκαν στην βιβλιογραφική έρευνα. Στην Παιδική Στέγη στην Κύπρο τα ασυνόδευτα παιδιά, μέσω των μαθημάτων μουσικής καταφέρνουν να ενταχθούν στην κοινότητα παρέχοντας πλέον οι ίδιοι μαθήματα μουσικής σε μικρότερα παιδιά αλλά και συμμετέχοντας σε συναυλίες. Τα μαθήματα μουσικής παίζουν καθοριστικό ρόλο στην αντιμετώπιση των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν ερχόμενοι στην χώρα. Η ομαδικότητα, η έκφραση συναισθημάτων μέσω του αυτοσχεδιασμού, το δημιουργικό τραγούδι και το ασφαλές πλαίσιο φαίνεται να δρουν θετικά στα παιδιά κάτι που ανταποκρίνεται στον αρχικό στόχο. Η χρήση τους ενεργού τραγουδιού είναι επίσης μια μέθοδος που χρησιμοποιείται με θετικά αποτελέσματα στην ψυχολογία των ανηλίκων. Γενικά φαίνεται ότι η εκμάθηση μουσικής με γνώμονα τον σεβασμό της κουλτούρας και των δυνατοτήτων των παιδιών αλλά ταυτόχρονα λαμβάνοντας υπόψιν και την ψυχολογική κατάστασή τους μπορεί να φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Σημαντικό ρόλο παίζει το γεγονός ότι τους δίνεται χώρος να εισακουστούν, να πειραματιστούν, να εκφραστούν και να εξελιχθούν μέσω της μουσικής εκπαίδευσης.

Συμπεράσματα

Τα ευρήματα της βιβλιογραφικής αυτής έρευνας έδειξαν ότι η χρήση μουσικής σε άτομα με προσφυγικό υπόβαθρο μειώνει την κοινωνική απομόνωση, δημιουργεί συνδέσεις μεταξύ ατόμων διαφορετικής κουλτούρας, βοηθά στην ανάπτυξη των κοινωνικών, συναισθηματικών και συμπεριφορικών τους δεξιοτήτων. Η μουσική είναι ένα πανίσχυρο εργαλείο που μπορεί να επηρεάσει συμπεριφορές, να διαμορφώσει κουλτούρες, να ενδυναμώσει κοινωνικούς δεσμούς και να έχει θετικά αποτελέσματα στα παιδιά με τραυματικές εμπειρίες. Η μουσική μεταμορφώνει τις κοινότητες, αναστέλλει τους ανθρώπους από τη φτώχεια και εγκαθιστά την ομορφιά και την σημασία στη ζωή των ευάλωτων παιδιών. Το ερώτημα είναι αν τέτοιες ελκυστικές αφηγήσεις της δύναμης της μουσικής είναι αρκετές για να επηρεάσουν και να αλλάξουν τις υπάρχουσες συνθήκες ως προς την εκπαίδευση των παιδιών προσφύγων για εξάλειψη της ανισότητας. Είναι αναγκαίο να αναπτυχθούν θεωρίες και εκπαιδευτικά πλάνα που να επιτρέπουν να αγκαλιάσουμε τις σύνθετες κοινωνικές πτυχές των ανθρώπων που θα γεφυρωθούν μέσω της μουσικής. Άλλωστε, σύμφωνα με τον Johansen (2014) η μουσική εκπαίδευση για να έχει νόημα, θα πρέπει να προκαλεί διαφορές στη ζωή των ανθρώπων. Ή καλύτερα, να θέτει ένα έδαφος στο οποίο οι άνθρωποι θα μπορούν να κάνουν ευεργετικές διαφορές στη ζωή τους τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ahearn, F. L., Jr. and Athey, J. L. (1991) 'The mental health of refugee children: an overview', in F. L. Ahearn Jr. and J. L. Athey (eds) *Refugee Children: Theory, Research, and Services* (pp. 3–19), Washington, DC: MCH Bureau.
- Baily, J., and Collyer, M. (2006), Introduction: Music and Migration, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32:2, 167-182.
- Bora, Z. M., (2010), Η Εκπαίδευση των Ανήλικων και Ασυνόδευτων Ανήλικων Προσφύγων στην Ελλάδα.
- Broeske-Danielsen, B. A. (2013), Community music activity in a refugee camp student music teachers' practicum experiences, *Music Education Research*, Vol. 15, No. 3, 304-316.
- Brøske, B. Å. (2017), The Norwegian Academy of Music and the Lebanon Project: The challenges of establishing a community music project when working with Palestinian refugees in South Lebanon. *International Journal of Community Music*, 10(1), 71-83.
- Choksy, L. (2000). *The Kodaly Method I*. Comprehensive Music Education. New Jersey: Prentice Hall.
- Fazel, M., Reed, R. V., Panter-Brick, C., Stein, A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in high-income countries: Risk and protective factors. *Lancet*, 379, 266-282.
- Hamilton, R., and Moore D., (2004). Educational Interventions for Refugee Children Theoretical perspectives and implementing best practice, London and New York: RoutledgeFalmer Taylor & Francis Group.
- Hutchison, E. and Bleiker, R. Grief and the transformation of emotions after war, From post war to grief.
- Johansen, G. (2014). Sociology, music education and social change: The prospect of addressing their relations by attending to some central, expanded concepts. *Actions, Criticism & Theory of Music Education*, 13(1).
- Katsounari, I. (2013). Integrating Psychodynamic Treatment and Trauma Focused Intervention in the Case of an Unaccompanied Minor With PTSD. *Sage Journal*.
Ημερομηνία προσπέλασης Αύγουστος 20, 2018 από
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1534650113512021>.
- Kiwan, N. and Meinhof. H. U. (2011), Music and Migration: A Transnational Approach, Vol. 3, Issue 3.
- Saunders L. (2017), Your Brain on Music, The Cognitive Effects of Music Education on the Brain, USA: Higher purpose publishing a division of Marketing Huddle, LLC.

- Storsve, V., Westby, I. A., and Ruud, E. (2010). “Hope and Recognition. A Music Project among Youth in a Palestinian Refugee Camp” *Voices: A World Forum for Music Therapy* 10(1).
- Thompson, L. and Campbell R. (2008). *Diverse methodologies in the study of music teaching and learning*. North Carolina: Information Age Publishing Inc.
- Βίννικοτ, Ν. (2002). Από την παιδιατρική στη ψυχανάλυση, Αθήνα: εκδόσεις Καστανιώτη, μετάφραση: Χατζόπουλος Θανάσης, 21.
- Γιαννοπούλου, Χ., Στρατηγικές επιβίωσης των αποχωρισμένων αιτούντων ασύλου παιδιών στα Κέντρα Υποδοχής των νομών Λέσβου και Ιωαννίνων.
- Δημητροπούλου, Γ. και Παπαγεωργίου, Ι. (2008), Ασυνόδευτοι ανήλικοι αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα.
- Πετρογιάννης Κ. (2001), Η μελέτη της ανθρώπινης ανάπτυξης: οικοσυστηματική προσέγγιση. Παρουσίαση της θεωρίας του Urie Bronfenbrenner με βάση ευρήματα από τη διεθνή έρευνα. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Πετρογιάννης Κ. (2011), Η ψυχική ανθεκτικότητα υπό το πρίσμα της οικοσυστημικής προσέγγισης, Αθήνα: Ι.Σιδέρης.
- Πολιτικές για τις Ρυθμίσεις Υποδοχής, Επιστροφής και Ένταξης και Στατιστικά Στοιχεία για τους Ασυνόδευτους Ανήλικους στην Ελλάδα, (2009), Αθήνα: Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου.

Ηλεκτρονικές πηγές

- https://www.nb.org/greek/oi-anhlikoi-ws-prosfiges-kai-metanastes.html#product_tabs_attribute_nb_product_tabs_content_1
- <https://www.thestar.com/life/2016/10/27/how-music-programs-are-helping-young-refugees-adjust-to-life-in-canada.html>
- <https://www.musicianswithoutborders.org/mwb/about/>
- <http://www.wnpr.org/post/haven-refugee-children-experience-music>
- <http://fundamusical.org.ve/maestro-abreu/>
- <http://www.startts.org.au/media/Refugee-Transitions/Refugee-Transitions-Issue-23-music-therapy-helps-refugees.pdf>
- <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>
- <https://milperashs.eq.edu.au/Supportandresources/Studentservicesandsupportprograms/Pages/HEAL.aspx>
- <https://www.unhcr.org/>
- https://www.sistemaeurope.org/News/Introducing_Sistema_Cyprus/